

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА  
ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук**

**Кафедра всесвітньої історії**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

**Роль Леха Валенси у польському суспільно-політичному русі (1970-ті -  
1980-ті рр.)**

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»**

**Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)**

**Михайлець Анастасія Олександрівна**

**Студентка 4 курсу, групи ІСТб-1-22-4.0д**

**Науковий керівник:**

**Надтока Геннадій Михайлович**

**доктор історичних наук, Професор**

**Роботу захищено “\_\_” “\_\_\_\_\_” 20\_\_ р.**

**Оцінка \_\_\_\_\_**

**Київ – 2026**

## **ЗМІСТ**

**ВСТУП**

**РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ**

**РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЕХА ВАЛЕНСИ**

**РОЗДІЛ 3. ДИСИДЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО ПОЛІТИКА**

**РОЗДІЛ 4. УЧАСТЬ ЛЕХА ВАЛЕНСИ В СТРАЙКОВОМУ РУСІ В  
ПОЛЬЩІ 70-80 Х РОКІВ**

**РОЗДІЛ 5. ЛЕХ ВАЛЕНСА ПРЕЗИДЕНТ ПОЛЬЩІ**

**ВИСНОВКИ**

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ**

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження** зумовлена вагомими історичними процесами, що відбувалися в країнах Центрально-Східної Європи у другій половині ХХ століття та призвели до кардинальних політичних змін. Однією з ключових держав цього регіону була Польща, де визвольний рух набув масового характеру та став одним із вирішальних чинників демонтажу комуністичного режиму. Особливу роль у цих процесах відіграла незалежна профспілка «Солідарність», яка об'єднала різні соціальні групи навколо ідеї демократичних перетворень.

Центральною фігурою цього руху був Лех Валенса — один із найвідоміших лідерів опозиційного руху в соціалістичному таборі. Його діяльність стала символом мирного спротиву, громадянської мужності та боротьби за права людини. Валенса не лише очолив страйковий рух у Польщі, але й зумів трансформувати його у потужну політичну силу, яка вплинула на подальший розвиток не лише Польщі, а й усього регіону.

Актуальність дослідження також визначається тим, що події, пов'язані з діяльністю «Солідарності», мали значний міжнародний резонанс і стали одним із каталізаторів глобальних змін. Вони сприяли послабленню впливу СРСР у Східній Європі та стали передумовою таких історичних подій, як Падіння Берлінської стіни, що символізувало завершення епохи «холодної війни» в Європі.

У сучасних умовах ця тема набуває нового значення, особливо для України. Українське суспільство також проходить шлях боротьби за демократичні цінності, незалежність та європейську інтеграцію. У цьому контексті досвід Польщі та діяльність Валенси можуть слугувати важливим прикладом ефективної суспільної мобілізації, ненасильницького спротиву та формування громадянського суспільства.

Окрім цього, актуальність теми пов'язана з необхідністю переосмислення ролі особистості в історії. У сучасній історичній науці дедалі більше уваги приділяється персоналіям, які вплинули на перебіг історичних подій. Лех

Валенса є яскравим прикладом такої постаті. Його діяльність оцінюється неоднозначно: поряд із визнанням його заслуг як лідера визвольного руху існують і критичні оцінки, що стосуються як його політичної діяльності, так і окремих фактів біографії. Це зумовлює необхідність комплексного, об'єктивного та неупередженого аналізу його ролі в історії.

**Об'єктом дослідження** є історична постать Леха Валенси- одного з організаторів польського визвольного руху 1970-1980 років

**Предметом дослідження** є діяльність Леха Валенси як політичного дисидента, організатора страйкового руху, президента

**Метою** є всебічне дослідження життєвого шляху Леха Валенси та визначення його ролі у польському визвольному русі, зокрема через аналіз його політичної, громадської та організаційної діяльності.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати соціально-економічні та політичні умови в Польщі у другій половині ХХ століття;
- дослідити ранні роки життя та формування світогляду Леха Валенси;
- охарактеризувати початок його трудової та громадської діяльності;
- розкрити роль Валенси у страйковому русі та створенні «Солідарності»;
- проаналізувати його діяльність у період політичних репресій і воєнного стану;
- визначити внесок Валенси у демократичні трансформації кінця 1980-х – початку 1990-х років;
- оцінити історичне значення його діяльності в національному та міжнародному контексті.

**Хронологічні межі** позначаються від 1943 року — року народження Леха Валенси — до початку 1990-х років, коли він став президентом Польщі та завершився ключовий етап трансформації політичної системи. Водночас у роботі

частково розглядаються події пізнішого періоду для оцінки історичного значення його діяльності.

**Територіальні межі** включають територію Польщі, зокрема промислові регіони, де активно розвивався робітничий рух. Особлива увага приділяється місту Гданськ, яке стало центром страйкового руху та осередком діяльності «Солідарності». У певному аспекті дослідження виходить за межі Польщі, оскільки діяльність Валенси мала значний міжнародний резонанс.

**Наукова новизна** дипломної роботи полягає у комплексному біографічному аналізі діяльності Леха Валенси в контексті польського визвольного руху з урахуванням сучасних підходів до вивчення історичних постатей. У роботі здійснено спробу поєднати аналіз особистісних характеристик Валенси з дослідженням соціально-політичних процесів, що дозволяє глибше зрозуміти механізми історичних змін.

**Практичне значення** отриманих результатів полягає в можливості їх використання у навчальному процесі під час викладання курсів із новітньої історії, історії Європи, політології та соціології. Матеріали дослідження можуть бути корисними для підготовки наукових доповідей, рефератів і курсових робіт, а також для подальших досліджень проблем демократизації та ролі особистості в історії.

**Структура роботи** складається зі вступу, 5 основних розділів, висновку і списку використаної літератури.

## Розділ 1. Історіографія та джерельна база дослідження

Дослідження ролі Леха Валенси в польському визвольному русі ґрунтується на широкому комплексі джерел різного походження та характеру. Використання різноманітних документальних матеріалів дозволяє всебічно висвітлити процес становлення Леха Валенси як політичного лідера, простежити його діяльність у русі «Солідарність», а також оцінити його вплив на демократичні перетворення в Польщі наприкінці ХХ століття.

Джерельну базу дослідження можна умовно поділити на кілька основних груп: нормативно-правові документи, документи профспілкового руху «Солідарність», матеріали органів державної влади Польської Народної Республіки, міжнародні документи, мемуарну літературу, публіцистику, періодичні видання та статистичні матеріали.

Першу групу становлять офіційні документи та нормативно-правові акти. Особливе значення серед них мають Конституція Польської Народної Республіки 1952 року та законодавчі акти, що регулювали діяльність профспілок і громадських організацій. Важливими є також документи, пов'язані із запровадженням воєнного стану 13 грудня 1981 року. Вони дозволяють зрозуміти позицію комуністичної влади щодо опозиційного руху та заходи, які застосовувалися для придушення діяльності «Солідарності».

Надзвичайно цінну групу джерел становлять документи Незалежної самоврядної професійної спілки «Солідарність». До них належать програмні документи організації, резолюції з'їздів, звернення до польського суспільства, матеріали внутрішнього листування та офіційні заяви керівництва руху. Особливе значення має програма «Самоврядна Республіка», ухвалена під час I з'їзду делегатів «Солідарності» у 1981 році. Цей документ відображає політичні та соціально-економічні цілі руху й дозволяє простежити еволюцію його програмних засад.

Важливе місце займають матеріали страйкових комітетів Гданська та інших промислових центрів Польщі. Насамперед це знамениті «21 вимога» Міжзаводського страйкового комітету, сформульовані під час страйку на

Гданській судноверфі у серпні 1980 року. Саме цей документ став основою для подальших переговорів між страйкарями та урядом. Аналіз змісту вимог дозволяє зрозуміти характер польського протестного руху та визначити місце Леха Валенси в процесі його організації.

Окрему групу становлять матеріали переговорів між владою та опозицією, зокрема документи засідань «Круглого столу» 1989 року. Ці матеріали мають виняткове значення для дослідження, оскільки відображають процес мирного переходу Польщі від комуністичного режиму до демократичної політичної системи. Протоколи переговорів, виступи учасників та підсумкові угоди дозволяють оцінити внесок Леха Валенси у досягнення компромісу між владою та опозицією.

Значний інтерес становлять документи державних органів Польської Народної Республіки. До них належать постанови уряду, матеріали Польської об'єднаної робітничої партії, документи Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки. Після відкриття архівів значна частина цих матеріалів стала доступною дослідникам. Вони дають можливість простежити ставлення влади до діяльності «Солідарності», методи контролю над опозицією та оцінки особистості Леха Валенси з боку державного апарату.

Особливу цінність мають документи Інституту національної пам'яті Польщі. У фондах установи зберігаються матеріали колишніх спецслужб, документи політичних процесів та численні свідчення учасників подій. Ці джерела дозволяють уточнити багато суперечливих аспектів діяльності Валенси та руху «Солідарність».

Важливе місце серед джерел посідають мемуари та автобіографічні праці учасників подій. Насамперед це книги самого Леха Валенси – «A Way of Hope» та «The Struggle and the Triumph». У своїх спогадах політик описує власний життєвий шлях, участь у страйковому русі, діяльність на посаді голови «Солідарності» та події, пов'язані з падінням комуністичного режиму.

Незважаючи на певну суб'єктивність, мемуари є важливим джерелом для вивчення мотивації та особистих поглядів політичного діяча.

Цінними є також спогади інших учасників польського демократичного руху, зокрема Тадеуша Мазовецького, Броніслава Геремека, Адама Міхніка та Яцека Куроня. Їхні праці дозволяють розглянути події з різних позицій та порівняти оцінки ролі Валенси в розвитку польської опозиції.

Окрему групу становлять матеріали періодичної преси. Для дослідження використовувалися публікації польських видань «Gazeta Wyborcza», «Tygodnik Solidarność», «Rzeczpospolita», а також матеріали західної преси. Періодичні видання містять інформацію про перебіг страйків, діяльність опозиційного руху, реакцію суспільства та міжнародної спільноти на події в Польщі. Особливо цінними є матеріали, опубліковані безпосередньо під час подій 1980–1989 років.

Важливим джерелом інформації виступають міжнародні документи та матеріали міжнародних організацій. До них належать резолюції Європейського парламенту, документи Організації Об'єднаних Націй, матеріали міжнародних профспілкових об'єднань та правозахисних організацій. Вони дозволяють визначити міжнародне значення діяльності «Солідарності» та оцінити вплив польських подій на світову політику.

Для аналізу соціально-економічних передумов виникнення польського визвольного руху використовувалися статистичні матеріали та економічні звіти. Вони містять інформацію про стан польської економіки, рівень інфляції, обсяги виробництва, рівень життя населення та інші показники, які дають можливість пояснити причини масового невдоволення населення політикою комуністичної влади.

Важливим джерелом є також усні свідчення учасників подій, інтерв'ю та записи публічних виступів Леха Валенси. Вони дозволяють простежити еволюцію його політичних поглядів та ставлення до ключових подій польської історії.

Таким чином, джерельна база дослідження є різноманітною та репрезентативною. Використання офіційних документів, матеріалів профспілки «Солідарність», документів державних органів, мемуарів, періодичної преси, статистичних даних та міжнародних матеріалів створює необхідні умови для всебічного та об'єктивного вивчення ролі Леха Валенси в польському визвольному русі. Комплексний аналіз цих джерел дозволяє не лише реконструювати перебіг історичних подій, але й визначити місце Леха Валенси у процесі демократичних перетворень Польщі та всієї Центрально-Східної Європи.

Проблема ролі Леха Валенси у польському визвольному русі посідає важливе місце в сучасній історичній науці. Дослідження цієї тематики розвивалися паралельно зі змінами політичної ситуації в Польщі та Європі. Особливістю історіографії є те, що оцінки діяльності Валенси та руху «Солідарність» суттєво змінювалися залежно від часу написання праць, політичних обставин та наукових підходів дослідників. Умовно історіографію проблеми можна поділити на кілька напрямів: польську, західну, українську та радянсько-російську.

Найбільшою за обсягом і змістом є польська історіографія, адже саме польські науковці отримали доступ до значної кількості архівних матеріалів, документів профспілки «Солідарність», матеріалів Комуністичної партії Польщі та особистих архівів учасників подій. Важливе місце серед польських дослідників посідає Анджей Фрішке. У своїй фундаментальній праці «Solidarność 1980–1989» він детально аналізує передумови виникнення незалежного профспілкового руху, його структуру, програмні засади та боротьбу з комуністичною владою. Автор розглядає «Солідарність» як унікальне явище в історії Європи, яке поєднало соціальний протест із боротьбою за демократичні права. Лех Валенса у дослідженні Фрішке постає не лише як профспілковий лідер, але й як політик загальнонаціонального масштабу, який зумів об'єднати різні групи польського суспільства.

Значний внесок у дослідження діяльності Валенси зробив Павел Махцевич. У своїх працях він особливу увагу приділяє політичному контексту

функціонування «Солідарності» та взаємовідносинам між опозицією і владою. Дослідник наголошує, що успіх польського визвольного руху був результатом не лише масової підтримки населення, але й здатності його керівництва виробляти ефективну політичну стратегію. Махцевич вважає, що саме прагматизм Валенси дозволив опозиції досягти компромісу під час переговорів «Круглого столу» у 1989 році.

Вагоме місце у польській історіографії належить Норману Девісу. Хоча він є британським істориком, більшість його праць присвячена історії Польщі. У роботі «God's Playground: A History of Poland» автор розглядає події 1980-х років як кульмінацію багатовікової боротьби польського народу за свободу та незалежність. Девіс підкреслює, що діяльність Валенси стала продовженням традицій польського національного спротиву, який існував ще з часів поділів Польщі та повстань XIX століття.

Особливу групу становлять праці безпосередніх учасників подій. Насамперед це автобіографічні роботи самого Леха Валенси. У книгах «A Way of Hope» та «The Struggle and the Triumph» він викладає власне бачення подій, описує страйки на Гданській корабельні, період воєнного стану та переговори з владою. Незважаючи на певну суб'єктивність, ці праці є важливим джерелом для вивчення особистих мотивів політичного діяча та його сприйняття історичних подій.

Серед західних дослідників особливе місце займає Тімоті Гартон Еш. Його книга «The Polish Revolution: Solidarity» вважається однією з найавторитетніших праць про польські події 1980-х років. Автор був безпосереднім свідком багатьох подій і мав можливість спілкуватися з учасниками опозиційного руху. Еш розглядає «Солідарність» як революцію нового типу, яка досягла своїх цілей без застосування насильства. На його думку, головною заслугою Валенси було вміння зберігати єдність руху навіть у найскладніших умовах політичних репресій.

Значний внесок у дослідження демократичних трансформацій у Центрально-Східній Європі зробив американський політолог Семуел Гантінгтон. У праці «Третя хвиля демократизації» він розглядає польський досвід як один із ключових прикладів переходу від авторитарного режиму до демократії. Хоча діяльність Валенси не є центральною темою його дослідження, автор неодноразово наголошує на важливості політичного лідерства для успішної демократизації.

Важливим напрямом західної історіографії є дослідження ролі Католицької церкви у польському визвольному русі. Цю проблему вивчали Джордж Вейгель, Карл Бернстайн та Марко Політі. Вони наголошують на визначальному впливі Іван Павло II на формування польського опозиційного руху. На думку цих дослідників, моральна підтримка Папи значною мірою сприяла зміцненню позицій «Солідарності» та самого Валенси.

Окрему групу становлять праці радянських дослідників 1980-х років. У цей період діяльність «Солідарності» оцінювалася переважно негативно. Радянська історіографія розглядала польський опозиційний рух як прояв «антисоціалістичних тенденцій» та загрозу стабільності соціалістичної системи. У більшості праць того часу Лех Валенса характеризувався як інструмент західного впливу. Подібні оцінки були обумовлені ідеологічними вимогами радянської науки та обмеженим доступом до об'єктивної інформації.

Після розпаду СРСР підходи до вивчення польських подій почали поступово змінюватися. Російські дослідники, серед яких Олексій Міллер, Андрій Захаров та інші, почали розглядати діяльність «Солідарності» більш об'єктивно, акцентуючи увагу на соціальних причинах виникнення руху та його ролі в трансформації політичної системи Польщі.

В українській історіографії проблема польського визвольного руху почала активно досліджуватися після здобуття Україною незалежності. Значний внесок у вивчення новітньої історії Польщі зробив Леонід Зашкільняк. У своїх працях він аналізує процеси становлення громадянського суспільства в Польщі та роль

«Солідарності» у падінні комуністичного режиму. На думку автора, діяльність Валенси стала важливим чинником демократизації не лише Польщі, але й усього регіону Центрально-Східної Європи.

Важливе місце серед українських дослідників посідають праці Олександра Бойка, Миколи Кугутяка, Володимира Потульницького, Валентина Футали, Сергія Чуйка та Володимира Копійки. У їхніх роботах розглядаються різні аспекти польських демократичних трансформацій: від діяльності опозиційного руху до процесів європейської інтеграції Польщі. Характерною рисою української історіографії є прагнення розглядати діяльність Валенси у ширшому контексті політичних змін у Центрально-Східній Європі.

Сучасний етап розвитку історіографії характеризується появою більш критичних підходів до оцінки діяльності Леха Валенси. Якщо в перші роки після падіння комуністичного режиму він здебільшого зображувався як беззаперечний герой польської демократії, то нині дослідники дедалі частіше звертають увагу на суперечливі сторони його політичної діяльності. Дискусії викликають питання його співпраці зі спецслужбами у молоді роки, особливості політичного керівництва у 1990-х роках та конфлікти з іншими діячами польської опозиції. Проте навіть критично налаштовані історики визнають визначальний внесок Валенси у падіння комуністичної системи та становлення демократичної Польщі.

Таким чином, історіографія проблеми є достатньо широкою та різноманітною. Польські дослідники зосереджуються переважно на внутрішніх аспектах діяльності «Солідарності» та особистості Валенси. Західні автори розглядають польський визвольний рух як частину глобального процесу демократизації. Українські науковці досліджують польський досвід у контексті трансформацій Центрально-Східної Європи. Незважаючи на значну кількість наукових праць, питання ролі Леха Валенси у польському визвольному русі залишається актуальним, оскільки поява нових документів і джерел продовжує відкривати нові аспекти його діяльності та впливу на історичний розвиток Польщі.

Українська історіографія не має великої кількості спеціальних праць, присвячених безпосередньо Леху Валенсі, проте значна увага приділяється дослідженню польського суспільно-політичного розвитку другої половини ХХ століття, діяльності профспілкового руху «Солідарність», демократичним трансформаціям у Польщі та процесам падіння комуністичного режиму.

Одним із провідних українських дослідників історії Польщі є Леонід Зашкільняк. У своїх працях він розглядає історичний розвиток польської державності, аналізує суспільно-політичні процеси, що відбувалися в Польщі у ХХ столітті, а також приділяє значну увагу подіям 1980–1989 років. Науковець підкреслює, що виникнення незалежної профспілки «Солідарність» стало закономірним наслідком накопичення соціально-економічних та політичних суперечностей у Польській Народній Республіці. У працях дослідника Лех Валенса постає як харизматичний лідер, здатний об'єднати різні суспільні групи навколо ідеї демократичних змін. Особливу увагу автор звертає на роль Валенси у формуванні політичної культури польського суспільства та його внесок у демонтаж комуністичної системи.

Вагомий внесок у дослідження новітньої історії Польщі зробив Олександр Бойко. У своїх роботах він аналізує політичні процеси, що відбувалися у Центрально-Східній Європі наприкінці ХХ століття. Дослідник розглядає діяльність руху «Солідарність» як один із найуспішніших прикладів мирного спротиву тоталітарній системі. На думку автора, феномен Валенси полягав у здатності поєднати вимоги робітничого руху з ширшими демократичними прагненнями польського суспільства. Бойко наголошує, що діяльність лідера «Солідарності» мала значення не лише для Польщі, але й для всього регіону Центрально-Східної Європи.

Помітне місце серед українських дослідників займає Микола Кугутяк. У його працях розглядаються процеси трансформації політичних режимів у країнах регіону, зокрема особливості польського шляху до демократії. Автор звертає увагу на взаємозв'язок внутрішньополітичних та міжнародних чинників, які сприяли посиленню опозиційного руху в Польщі. Дослідник відзначає, що успіх

діяльності Валенси значною мірою був зумовлений підтримкою широких верств населення та впливом міжнародної ситуації, насамперед кризою радянської моделі розвитку.

Володимир Потульницький у своїх роботах досліджує політичні процеси Центрально-Східної Європи крізь призму розвитку демократичних інститутів та політичної культури. Аналізуючи польський досвід, він підкреслює особливе значення громадянського суспільства у процесі політичних змін. На думку вченого, рух «Солідарність» став прикладом ефективної самоорганізації суспільства, а Лех Валенса виступив символом боротьби за політичні свободи та права людини. Автор також наголошує на значенні польського досвіду для інших постсоціалістичних держав, зокрема України.

Дослідження Валентина Футали присвячені переважно українсько-польським відносинам та польській історіографії. У своїх працях він аналізує підходи польських науковців до вивчення політичних процесів ХХ століття. Хоча основною темою його досліджень не є діяльність Леха Валенси, праці автора дозволяють краще зрозуміти особливості польського суспільно-політичного дискурсу та місце руху «Солідарність» у сучасній польській історичній пам'яті. Роботи Футали є важливими для розуміння того, як формувалася оцінка демократичних змін у Польщі в історичній науці.

Наукові праці Сергія Чуйка присвячені питанням польської державності та розвитку національних інтересів Польщі. Аналізуючи політичні трансформації кінця ХХ століття, дослідник звертає увагу на значення демократичних реформ, започаткованих після падіння комуністичного режиму. Автор підкреслює, що діяльність Валенси сприяла формуванню нової політичної системи Польщі та створенню передумов для її успішної інтеграції до європейських структур.

Окремої уваги заслуговують праці Івана Мельника, присвячені суспільно-політичним трансформаціям Польщі у 1980–1990-х роках. Автор детально аналізує процес переходу від соціалістичної системи до демократичної держави, роль профспілкового руху та діяльність провідних політичних діячів. На його

думку, Лех Валенса став ключовою фігурою польських реформ, оскільки зміг забезпечити компроміс між владою та опозицією в період політичної кризи.

У працях Оксани Пахльовської значна увага приділяється місцю Польщі в європейському культурному та політичному просторі. Дослідниця розглядає польський демократичний рух як важливий елемент загальноєвропейських процесів кінця ХХ століття. Вона наголошує, що діяльність Валенси сприяла поширенню демократичних цінностей у регіоні та стала важливим прикладом для інших народів, які прагнули політичних змін.

Важливим напрямом української історіографії є вивчення європейської інтеграції Польщі. У цьому контексті значний інтерес становлять праці Володимира Копійки. Дослідник аналізує шлях Польщі до членства в європейських структурах та роль демократичних перетворень у цьому процесі. Автор наголошує, що без діяльності руху «Солідарність» та особистого внеску Леха Валенси подальший європейський розвиток Польщі був би неможливим.

Загалом сучасна історіографія прагне до комплексного підходу, який поєднує аналіз політичних, соціальних і культурних аспектів діяльності Валенси. Вона відходить від однозначних оцінок і намагається враховувати різні точки зору.

Отже, джерельна база дослідження є достатньо широкою та різноплановою, що дозволяє всебічно проаналізувати роль Леха Валенси у польському визвольному русі. Водночас використання різних типів джерел вимагає критичного підходу та зіставлення інформації.

Історіографія проблеми пройшла складний шлях розвитку — від ідеологізованих оцінок до сучасних комплексних досліджень. Сьогодні вона характеризується різноманітністю підходів і прагненням до об'єктивного висвітлення подій.

Таким чином, поєднання широкої джерельної бази та сучасних історіографічних підходів створює надійну основу для дослідження ролі Леха

Валенси в польському визвольному русі та дозволяє глибше зрозуміти значення цієї постаті в історії Європи.

Методологічну основу становлять принципи історизму, об'єктивності та наукової достовірності. У роботі застосовано біографічний метод, що дозволяє простежити життєвий шлях і діяльність особистості в контексті історичних подій. Використано також загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, а також спеціальні історичні методи — порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний і ретроспективний. Комплексне використання цих методів забезпечує всебічне висвітлення теми.

## **РОЗДІЛ 2. Формування світогляду Леха Валенси**

Формування світогляду Леха Валенси відбувалося в повоєнній Польщі, де історичний фундамент був складним поєднанням глибоких соціально-економічних змін, політичних потрясінь та встановлення комуністичного режиму. Поєднання сімейного виховання, рівня освіти, соціального середовища та історичних обставин визначило основні цінності, переконання та моделі поведінки майбутнього політичного лідера. Лех Валенса народився 29 вересня 1943 року в селі Попово в селянській родині. Його соціальні корені мали великий вплив на його життєві орієнтири. У польському селі середини 20-го століття залишалися вірними традиційним цінностям — глибокій релігійності, повазі до праці, колективізму та міцним сімейним зв'язкам. Ці риси заклали основу для всього світогляду Валенси.

Його сімейне оточення — те, яке можна особливо сказати, що відіграло важливу роль у формуванні його способу життя — закоренилося в контексті повоєнної бідності. Він навчився працювати, брати на себе відповідальність і жити самостійно з молодого віку через відсутність матеріального достатку. Це сприяло формуванню прагматичного мислення та витривалості — якостей, які пізніше стали вирішальними в його політичному житті. Рання смерть батька Валенси

була важливою частиною формування характеру Валенси. Це не лише ускладнило фінансове становище сім'ї, але й емоційно вплинуло на майбутнього лідера. Роль матері у вихованні дітей була центральною — саме на ній лежала відповідальність за прищеплення моральних цінностей.

Сам Валенса пізніше згадував, що саме родина навчила його «триматися принципів і не зраджувати власних переконань» [1].

Це свідчить про те, що сім'я була не лише соціальним інститутом, але й моральним орієнтиром.

Католицька традиція займала центральне місце в житті польського суспільства, особливо в умовах ідеологічного тиску з боку комуністичної влади. Для Валенси релігія стала одним із ключових елементів світогляду.

Релігійне виховання сприяло формуванню таких якостей, як відповідальність, моральність і відчуття справедливості. Віра також виконувала функцію психологічної підтримки в умовах життєвих труднощів.

Важливо, що католицька церква в Польщі виконувала не лише духовну, але й соціально-політичну функцію. Вона була одним із небагатьох інститутів, що зберігали незалежність від держави. Це формувало у Валенси уявлення про альтернативні центри впливу та можливість опору системі.

Дослідники підкреслюють, що релігійність Валенси значною мірою визначила його політичну поведінку, зокрема орієнтацію на мирні методи боротьби та уникнення радикалізму[2].

---

1. Wałęsa L. *Droga nadziei*. – Kraków, 1987.

2. Wałęsa L. *Droga nadziei*. – Kraków, 1987.

Освітній шлях Валенси був типовим для представників його соціального середовища. Він здобув професійно-технічну освіту, що дозволило йому

працювати електриком. Водночас відсутність вищої освіти не стала перешкодою для формування його інтелектуальних здібностей.

Навпаки, саме обмежений доступ до академічної освіти сприяв розвитку практичного мислення. Валенса формував свої погляди не через теоретичні концепції, а через життєвий досвід. Це визначило його прагматичний підхід до політики.

Освітня система соціалістичної Польщі була ідеологізованою, що не могло не вплинути на світогляд молодого покоління. Однак у випадку Валенси це призвело не до прийняття офіційної ідеології, а до формування критичного ставлення до неї.

Як зазначають історики, саме життєвий досвід, а не формальна освіта, став основою його політичного мислення [3]. Сільське середовище, в якому зростав Валенса, характеризувалося високим рівнем взаємодопомоги та колективної відповідальності. Це сприяло формуванню почуття солідарності — однієї з ключових ідей, яка пізніше стане основою його політичної діяльності.

Перехід від сільського до міського життя став важливим етапом у формуванні його світогляду. Переїзд до Гданськ означав занурення в нове соціальне середовище — індустріальне, динамічне та соціально напружене.

Саме в цьому середовищі Валенса зіткнувся з реальними проблемами робітничого класу: низькими зарплатами, важкими умовами праці та відсутністю ефективного захисту прав працівників. Це стало поштовхом до формування його соціальної позиції.

---

3. Анджей Фрішке А. *Opozycja polityczna w PRL*. – Kraków, 1994

Робота в колективі сприяла розвитку комунікативних навичок і здатності до організації. Валенса поступово здобував авторитет серед колег, що стало передумовою його майбутнього лідерства.

Формування світогляду Валенси неможливо розглядати поза історичним контекстом. Повоєнна Польща перебувала під впливом соціалістичної системи, що передбачала обмеження політичних свобод і централізований контроль над суспільством.

Події 1956 року, а також робітничі протести 1970 року створювали атмосферу соціальної напруги та демонстрували можливість відкритого спротиву. Хоча Валенса не був активним учасником ранніх протестів, вони вплинули на його світосприйняття.

Досвід життя в умовах обмеженої свободи сприяв формуванню критичного ставлення до влади та усвідомлення необхідності змін.

Уже в ранньому віці у Валенси проявлялися риси, які згодом стали основою його політичної діяльності: впевненість, ініціативність, здатність до комунікації та відповідальність.

Ці якості формувалися поступово, під впливом життєвих обставин і соціального середовища. Важливо, що вони поєднувалися з прагматичним підходом до вирішення проблем.

Його здатність брати на себе відповідальність і виступати від імені інших зробила його природним лідером у робітничому середовищі.

Після завершення початкового етапу соціалізації в сільському середовищі, важливим етапом у формуванні світогляду Лех Валенса стало його включення в індустріальне суспільство. Робота на підприємствах, а згодом на суднобудівному заводі в Гданськ, відкрила перед ним нову реальність — світ робітничого класу з його проблемами, суперечностями та колективними формами існування.

На відміну від сільського середовища, де домінували традиційні зв'язки та моральні норми, міське індустріальне середовище було більш конфліктним і політизованим. Тут Валенса вперше зіткнувся з системними проявами соціальної несправедливості: нерівністю в оплаті праці, бюрократичним свавіллям, відсутністю реального представництва інтересів робітників.

Цей досвід став важливим фактором трансформації його світогляду. Якщо раніше його уявлення про справедливість формувалися переважно на основі моральних принципів, то тепер вони набули соціально-політичного змісту. Він почав усвідомлювати, що існуюча система не лише обмежує індивідуальні можливості, але й системно пригнічує певні соціальні групи.

Важливим етапом у формуванні світогляду Валенси стало поступове усвідомлення суперечності між офіційною ідеологією та реальністю. Комуністична влада декларувала рівність і справедливість, однак повсякденний досвід робітників свідчив про протилежне.

Ця невідповідність сприяла формуванню критичного мислення. Валенса почав ставити під сумнів офіційні наративи, що стало першим кроком до формування опозиційної позиції. Важливо, що цей процес відбувався не через теоретичне осмислення, а через практичний досвід.

Як зазначається в дослідженнях, для Валенси характерним було «емпіричне мислення, засноване на власному досвіді, а не на ідеологічних конструкціях».

Це пояснює його подальший політичний стиль — прагматичний, гнучкий і орієнтований на конкретний результат.

Особливе значення у формуванні світогляду Валенси мало його перебування в трудовому колективі. Саме тут відбувалося формування його як лідера.

Колектив робітників був не лише виробничою одиницею, але й соціальним простором, де формувалися неформальні зв'язки, обговорювалися проблеми та вироблялися спільні позиції. У цьому середовищі Валенса проявив здатність до комунікації, переконання та організації.

Його авторитет серед колег формувалася поступово. Він не мав формальної влади чи спеціальної освіти, але вирізнявся здатністю висловлювати спільні інтереси та брати на себе відповідальність. Це зробило його природним лідером.

Як згадували сучасники, «Валенса говорив просто, але зрозуміло для кожного, і саме тому його слухали» [5].

Ця характеристика є важливою для розуміння його подальшої політичної кар'єри, адже саме здатність до комунікації з широкими масами стала однією з його ключових переваг.

Переїзд із сільської місцевості до міста мав не лише соціально-економічний, але й світоглядний вплив. Урбанізація відкрила перед Валенсою нові можливості, але водночас поставила перед ним нові виклики.

Місто стало простором соціальної мобільності, але також і місцем соціальної напруги. Тут він зіткнувся з різними соціальними групами, ідеями та поглядами. Це сприяло розширенню його світогляду та формуванню більш складного розуміння суспільних процесів.

Урбаністичне середовище також сприяло політизації. На відміну від села, де політичне життя було менш активним, місто було центром протестних настроїв і громадської активності. Саме тут формувалися передумови для майбутнього визвольного руху.

Не менш важливим є психологічний аспект формування особистості Валенси. Його життєвий шлях характеризувався постійною необхідністю долати труднощі — матеріальні, соціальні та політичні.

---

4. Jerzy Holzer – *Solidarność 1980–1981* – Warszawa, 1990.

5. Timothy Garton Ash – *The Polish Revolution* – London, 1983.

Це сприяло формуванню стійкості, впевненості в собі та готовності до ризику. Водночас важливою рисою була його здатність адаптуватися до змін і знаходити компроміси.

Психологічна стійкість стала одним із ключових факторів його успіху як політичного лідера. Вона дозволила йому витримати тиск з боку влади та зберегти авторитет серед прихильників.

Світогляд Валенси формувався на перетині особистого досвіду та суспільних процесів. Його індивідуальні якості — працьовитість, релігійність, прагматизм — поєднувалися з впливом зовнішніх чинників, таких як політична система, економічні умови та соціальні конфлікти.

Ця взаємодія створила унікальну модель мислення, яка поєднувала моральні принципи з практичним підходом до вирішення проблем. Саме це дозволило Валенсі ефективно діяти в умовах складної політичної ситуації.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ранній період життя Леха Валенси відіграв визначальну роль у формуванні його світогляду. Родинне виховання заклало моральні основи, релігія сформувала етичні орієнтири, освіта сприяла розвитку практичного мислення, а соціальне середовище — формуванню лідерських якостей.

Перехід від сільського до міського життя став ключовим етапом, який трансформував його уявлення про суспільство та визначив його подальшу діяльність.

Таким чином, світогляд Валенси сформувався як результат складної взаємодії особистих і суспільних чинників, що створило підґрунтя для його подальшої ролі в польському визвольному русі.

Світогляд Леха Валенси формувався не лише через його сім'ю та навколишнє середовище в дитинстві. Його робота і активна участь у соціально-політичних подіях в Польщі в другій половині 20 століття мали великий вплив на його політичні погляди. Саме в цей час Валенса перетворився з простого робітника на

свідомого громадського діяча, а потім став політичним лідером національного масштабу. Його трудове життя почалося в критичний момент, коли він особисто відчув, як працює соціалістична економічна система. Досвід роботи на державних підприємствах, особливо на верфі в Гданську, дав йому можливість краще зрозуміти умови життя робітників. На великих державних підприємствах були низькі зарплати, відсутність реальної автономії в управлінні роботою і суворий адміністративний контроль. Хоча офіційно говорилося про "владу робітників", насправді це не відповідало дійсності. Це протиріччя сильно вплинуло на формування критичного ставлення Валенси до існуючої системи. Трудовий колектив став для нього місцем, де він працював і де міг розвиватися соціально та політично. Саме тут він навчився спілкуватися з людьми, розуміти їхні потреби і формулювати спільні вимоги. Його авторитет серед працівників поступово зростав, і це стало основою для його подальшої діяльності в організації робітничого руху.

Як зазначається в дослідженнях, «досвід роботи на підприємстві став для Валенси основою формування його соціальної свідомості» [6].

Важливим етапом у формуванні політичних поглядів Валенси стали події грудня 1970 року, коли в Польщі проходили великі страйки робітників через підвищення цін і погіршення економічної ситуації. Ці протести були жорстко придушені владою, внаслідок чого сталося багато жертв.

Для Валенси ці події стали важливим моментом. Вони показали не тільки соціальну несправедливість, але й те, що влада готова використовувати силу проти свого народу. Це допомогло йому зрозуміти, що потрібен організований опір.

Хоча його участь у цих подіях була ще невеликою, після 1970 року він починає активно цікавитися громадською діяльністю і брати участь у неформальних розмовах про політичні проблеми.

Дослідники підкреслюють, що «події 1970 року стали каталізатором політичної активності Валенси» [7].

У 1970-х роках Валенса поступово стає опозиційним діячем. Він бере участь у нелегальних ініціативах, які захищають права працівників, підтримує зв'язки з іншими активістами і поступово входить до кола людей, які мають опозиційні погляди.

Важливим моментом у цьому процесі стало розуміння того, що потрібні незалежні організації для представлення інтересів працівників. Офіційні профспілки не могли цього робити, бо були під контролем держави.

Як зазначає Анджей Фрішке, «репресії сприяли радикалізації його поглядів і формуванню стійкої опозиційної позиції» [8].

У цей час Валенса стикається з переслідуваннями від влади: його звільняють з роботи, і він під пильним наглядом спецслужб. Цей досвід не зламав його, а навпаки, зміцнив його віру. Важливим моментом у формуванні його політичних поглядів стало створення незалежної профспілки «Солідарність» у 1980 році. Це стало не лише наслідком його попереднього досвіду, а й новим етапом у його житті. Страйки в Гданську 1980 року, які очолив Валенса, показали його вміння організовувати людей, вести переговори та залучати маси. Він виступав не тільки як представник робітників, а й як політичний лідер, який міг сформулювати вимоги на національному рівні.

---

7. Norman Davies – *God's Playground: A History of Poland* – Oxford, 1981.

8. Анджей Фрішке А. *Opozycja polityczna w PRL*. – Kraków, 1994.

«Солідарність» стала особливим явищем у соціалістичному світі — великим рухом, який об'єднав різні соціальні групи.

Валенса як її лідер сформував новий тип політичного мислення, заснований на ідеях солідарності, діалогу та мирного спротиву.

Як зазначає дослідник Ян Скожинський, «Валенса зумів перетворити соціальний протест на політичний рух» [9].

Запровадження воєнного стану в Польщі у 1981 році стало серйозним випробуванням для Валенси. Його заарештували, діяльність «Солідарності» заборонили, а опозиційний рух зазнав значних втрат.

Однак цей час був важливим для зміцнення його переконань. Перебування в арешті не тільки не зламало його, але й підвищило його авторитет серед людей.

Валенса став яскравим символом опору. Він завжди дотримувався однієї думки — виступав за мирні способи боротьби і намагався уникати насильства.

Дослідники зазначають, що «досвід репресій сформував у Валенсі стратегічне мислення та здатність до компромісу» [10].

Наприкінці 1980-х років відбувається трансформація Валенси з лідера профспілкового руху у політичного діяча загальнонаціонального рівня. Переговори «круглого столу» між владою та опозицією стали важливим етапом цього процесу. Валенса виступив як ключова фігура в цих переговорах, демонструючи здатність до діалогу та політичного компромісу.

Це свідчило про завершення формування його політичного світогляду.

---

9. Skórzyński J. *Rewolucja Solidarności*. – Kraków, 2005.

10. Timothy Garton Ash – *The Polish Revolution* – London, 1983.

Його підхід до політики базувався на поєднанні принциповості та прагматизму. Він розумів необхідність поступових змін і уникав радикальних кроків, які могли б призвести до дестабілізації.

### **РОЗДІЛ 3. Дисидентська діяльність польського політика**

Початки опозиційної діяльності Леха Валенси нерозривно пов'язані з розвитком робітничого руху в Польщі другої половини ХХ століття. Саме в цей період відбувається його трансформація з пересічного робітника на активного учасника протестного руху, що згодом визначило його роль у політичному житті країни. Важливим чинником цього процесу стали соціально-економічні умови, що склалися в Польській Народній Республіці, які сприяли зростанню невдоволення серед населення та формуванню опозиційних настроїв.

Після початку трудової діяльності на судноверфі в місті Гданськ Валенса опинився у середовищі, яке характеризувалося високим рівнем соціальної напруги. Робітники, незважаючи на офіційний статус «провідного класу», фактично були позбавлені можливості впливати на управління підприємствами та політичні процеси. Низький рівень життя, дефіцит товарів і обмеження громадянських прав сприяли формуванню критичного ставлення до влади серед працівників [11].

Першим значним етапом у формуванні опозиційної позиції Валенси стали події грудня 1970 року. Масові протести, що охопили північні регіони Польщі, були викликані різким підвищенням цін на продукти харчування. Робітники вийшли на вулиці з вимогами покращення умов життя та праці. У Гданську ці виступи набули особливо масштабного характеру і були жорстко придушені владою із застосуванням сили [12].

Участь Валенси у цих подіях стала важливим досвідом, який суттєво вплинув на його подальший світогляд. Він на власному прикладі переконався у неспроможності існуючої системи забезпечити справедливість і захист інтересів громадян. Репресії проти учасників протестів, включаючи арешти та переслідування, сформували у нього переконання щодо необхідності організованого спротиву [13].

Після подій 1970 року Валенса не припинив своєї активності. Навпаки, він почав більш активно долучатися до неформальних форм опозиційної діяльності. У цей період у Польщі виникають перші організовані дисидентські групи, які об'єднували представників різних соціальних верств. Валенса встановлює контакти з іншими активістами, що сприяє розширенню його політичного досвіду.

Важливим етапом стали події 1976 року, коли нова хвиля протестів охопила країну. Влада знову вдалася до силових методів, що викликало хвилю солідарності серед населення. Саме в цей період починають формуватися організації, спрямовані на захист прав робітників, що стало важливим кроком у розвитку опозиційного руху [11].

Валенса активно підтримував ці процеси, беручи участь у поширенні інформації, організації протестів та налагодженні контактів між різними групами опозиції. Його діяльність привернула увагу державних органів, що призвело до посилення контролю за ним.

Він неодноразово зазнавав переслідувань, включаючи звільнення з роботи, що було типовим засобом тиску на активістів.

---

11.Friszke A. *Solidarność 1980–1989*. – Warszawa, 2011.

12.Ash T. G. *The Polish Revolution*. – London, 1983.

13.Walen-sa L. *Droga nadziei*. – Warszawa, 1990.

Особливістю опозиційної діяльності Валенси на цьому етапі була її поєднаність із робітничим середовищем. На відміну від частини дисидентів, які походили з інтелігенції, він представляв інтереси робітничого класу, що забезпечувало йому широку підтримку серед населення. Це стало важливим фактором його подальшого політичного успіху.

Поступово Валенса набував авторитету як неформальний лідер. Його здатність до комунікації, організації колективних дій і формулювання чітких вимог сприяли зміцненню його позицій у робітничому середовищі. Він виступав за мирні методи боротьби, що дозволяло уникати ескалації конфлікту та зберігати підтримку широких верств населення .

Важливим аспектом було також формування мережі неофіційних зв'язків між робітниками та представниками інтелігенції. Така взаємодія сприяла обміну ідеями та координації дій, що значно підвищувало ефективність опозиційного руху. У цьому процесі Валенса відігравав роль посередника, поєднуючи різні соціальні групи.

Таким чином, початковий етап опозиційної діяльності Лех Валенса характеризувався поступовим переходом від стихійного протесту до організованої боротьби. Участь у робітничих протестах, досвід протистояння з владою та взаємодія з іншими представниками опозиції стали основою його подальшого становлення як одного з ключових лідерів визвольного руху в Польщі.

Продовженням формування опозиційної діяльності Лех Валенса стало його поступове включення у більш структуровані форми протестного руху наприкінці 1970-х років. У цей період у Польщі спостерігалось посилення економічної кризи, що супроводжувалося зростанням зовнішнього боргу, дефіцитом товарів першої необхідності та падінням рівня життя населення. Ці фактори сприяли подальшій радикалізації суспільних настроїв і створювали сприятливе підґрунтя для активізації опозиційних сил.

Особливу роль у розвитку дисидентського руху відіграло формування неформальних структур підтримки робітників. Валенса, незважаючи на постійний тиск з боку державних органів, продовжував брати участь у поширенні нелегальних матеріалів, організації зустрічей і координації дій між різними групами активістів. Його діяльність поступово виходила за межі окремого підприємства, набуваючи загальнонаціонального значення.

У цей період важливим чинником стала поява нових форм комунікації між учасниками опозиційного руху. Використання підпільних друкованих видань, так званого «самвидаву», дозволяло поширювати інформацію про реальний стан справ у країні, обходячи державну цензуру. Валенса активно долучався до цих процесів, що сприяло підвищенню рівня його політичної свідомості та розширенню кола контактів .

Значну роль у становленні опозиційної діяльності відіграла також взаємодія робітничого середовища з інтелігенцією. Представники наукових і культурних кіл надавали організаційну та інформаційну підтримку протестному руху, що дозволяло йому виходити на новий рівень. Валенса, як представник робітничого класу, виступав важливою ланкою у цій взаємодії, забезпечуючи зв'язок між різними соціальними групами.

Наприкінці 1970-х років Валенса вже сприймався не лише як активіст, але й як один із неформальних лідерів робітничого руху. Його авторитет базувався на особистому досвіді, здатності до організації та вмінні чітко формулювати вимоги. Водночас він прагнув уникати радикалізації протестів, виступаючи за мирні методи боротьби, що було важливим для збереження підтримки серед широких верств населення.

Ключовим моментом у розвитку опозиційної діяльності стали події 1980 року, які розпочалися з нової хвилі страйків на підприємствах Польщі, зокрема на Гданській судноверфі. Причиною протестів стало чергове погіршення економічного становища, що викликало масове невдоволення серед робітників.

У цих умовах Валенса відіграв одну з центральних ролей в організації страйкового руху.

Його участь у страйках 1980 року продемонструвала високий рівень організаторських здібностей і політичної зрілості. Він виступив як посередник між робітниками та владою, що дозволило уникнути насильницького розвитку подій і досягти певних компромісів. Саме в цей період сформувалися основи тієї стратегії, яка згодом стала характерною для польського визвольного руху — поєднання масових протестів із переговорами .

Важливо підкреслити, що на цьому етапі діяльність Валенси вже вийшла за межі місцевого рівня і стала важливою національною справою. Його ім'я почало асоціюватися з боротьбою за права працівників і демократичні зміни. Це створило умови для його подальшого зростання як лідера великого суспільного руху.

Не менш важливим фактором була підтримка різних соціальних груп, таких як студенти, інтелігенція і представники церкви. Ця широка коаліція допомогла опозиційному руху стати сильною силою, здатною впливати на політичні процеси в країні. У цьому контексті роль Валенси полягала в об'єднанні цих різних елементів у єдину систему дій.

Отже, останній етап початкової опозиційної діяльності Леха Валенси відзначався переходом від місцевих протестів до створення організованого загальнонаціонального руху. Його участь у робітничих виступах, розвиток мережі контактів та здобуття лідерського авторитету стали основою для наступного етапу його роботи, пов'язаного зі створенням і розвитком «Солідарності».

Важливим моментом роботи Леха Валенси в русі «Солідарність» була його здатність змінювати стратегію боротьби відповідно до нових політичних умов. Після введення воєнного стану діяльність профспілки стала забороненою, але вона не зникла. Рух перейшов у підпілля, зберігаючи свою організацію та вплив

на суспільство. В цих умовах Валенса став символічним лідером, навколо якого об'єднувалися опозиційні сили.

Незважаючи на обмеження, які накладала влада, Валенса продовжував підтримувати зв'язки з опозицією та міжнародною спільнотою. Його ім'я стало відомим не лише в Польщі, що допомогло звернути увагу на проблеми дотримання прав людини в країнах соціалістичного блоку. Міжнародна підтримка була важливою для збереження сили опозиційного руху.

У середині 1980-х років політична ситуація в Польщі почала поступово змінюватися. Економічна криза ставала все гіршою, і влада змушена була шукати нові способи керувати країною. У цих умовах опозиційний рух, яким керував Лех Валенса, став все більш важливим як справді політична сила. Його авторитет як лідера визнавали не тільки його прихильники з «Солідарності», але й деякі представники влади, які розуміли, що потрібно вести діалог.

Важливим етапом стали переговори між владою та опозицією, які отримали назву «круглий стіл». У цих переговорах Лех Валенса виступив як ключова фігура, що представляла інтереси опозиційного руху. Його позиція полягала у досягненні компромісу, який дозволив би забезпечити мирний перехід до нової політичної системи. Такий підхід вимагав значної політичної гнучкості та вміння вести переговори, що свідчить про високий рівень його політичної зрілості.

Результатом переговорів стали частково вільні вибори в 1989 році, які стали важливим моментом у політичній історії Польщі. Перемога представників «Солідарності» показала, що ідеї демократизації мають значну підтримку серед людей і відкрила шлях до нових реформ. У цьому процесі роль Валенси була дуже важливою, адже він був гарантом мирного характеру змін.

Подальший розвиток політичної кар'єри Валенси пов'язаний з його обранням президентом Польщі. Це стало логічним завершенням його переходу від дисидента до державного діяча. Його президентство показувало новий етап у розвитку країни, який був пов'язаний із переходом до демократичної системи та ринкової економіки.

Водночас варто відзначити, що перехід від опозиційної роботи до управління державою приніс нові труднощі. Потрібно було приймати складні політичні рішення, справлятися з економічними проблемами та внутрішніми суперечностями в суспільстві, що вимагало від Валенси нових підходів до лідерства. Це показує, як складно було змінити роль політичного лідера в умовах системних змін.

Отже, участь у русі «Солідарність» стала важливим етапом у житті Леха Валенси. Саме в цей час він став національним лідером, який міг не тільки організувати протестний рух, але й забезпечувати мирний перехід до демократичної системи. Його внесок у розвиток польського визвольного руху має велике значення не лише для історії Польщі, але й для розуміння процесів демократизації в Центрально-Східній Європі.

В результаті аналізу дисидентської діяльності Леха Валенси виявлено, що його політичний розвиток відбувався поступово — від участі в місцевих робітничих протестах до становлення загальнонаціональним лідером, який визначав напрямок суспільно-політичних змін у Польщі наприкінці ХХ століття.

Встановлено, що початковий етап опозиційної діяльності Валенси тісно пов'язаний із його участю в робітничому русі, зокрема з подіями 1970-х років у Гданську. Ці події стали важливим чинником у формуванні його політичної свідомості, допомогли зрозуміти необхідність організованого спротиву та заклали основу для його подальших дій. Також важливу роль відіграли соціально-економічні умови і досвід прямого зіткнення з репресивною політикою держави, що зміцнило його опозиційні погляди.

У другій половині 1970-х років Валенса починає діяти більш організовано в опозиції. Він активно займається створенням неформальних мереж, бере участь у організації протестів і налагоджує зв'язки з іншими представниками дисидентського руху. Це допомогло йому здобути повагу серед робітників і стати одним із неформальних лідерів опозиції.

Встановлено, що важливим моментом у політичному житті Валенси була його участь у русі «Солідарність», який з'явився в 1980 році. В рамках цього руху він продемонстрував високі організаторські здібності, вміння йти на політичні компроміси та ефективно керувати масовими процесами. Його роль у створенні та функціонуванні «Солідарності» стала ключовою для перетворення місцевих протестів на загальнонаціональний визвольний рух.

Виявилось, що діяльність Валенси була спрямована на мирні способи боротьби, що допомогло уникнути великого насильства і здобути підтримку широких верств населення. Також важливим фактором була його здатність об'єднувати різні соціальні групи, такі як робітники, інтелігенція та священство, що сприяло згуртуванню суспільства.

Період воєнного стану став великим випробуванням для Валенси як політичного лідера. Незважаючи на репресії та обмеження, він зберіг свій авторитет і продовжував бути важливою фігурою у координації діяльності опозиції. У цей час його особистість стала символічною, що допомогло залучити більше людей до активності в суспільстві.

Дослідження показали, що участь Валенси в переговорах «круглого столу» та наступні політичні події в кінці 1980-х років стали ключовим етапом його перетворення на національного лідера. Його вміння вести конструктивний діалог з владою допомогло забезпечити мирний перехід до демократичної системи і сприяло стабільності політичної ситуації в країні.

Таким чином, дисидентська діяльність Леха Валенси була дуже важливою для його становлення як політичного лідера і стала ключовим чинником демократичних змін у Польщі. Його діяльність показує, як ефективно можна поєднувати масові протести, організовану політичну боротьбу та переговори для досягнення змін у суспільстві.

#### **РОЗДІЛ 4. Участь Леха Валенси в страйковому русі в Польщі в 70-80х років**

Робітничі протести 1970-х років у Польщі стали одним із визначальних факторів суспільно-політичного розвитку країни та важливим етапом формування опозиційного руху. Саме в цей період виникають передумови для майбутніх демократичних змін, а також відбувається становлення Леха Валенси як активного учасника суспільного життя. Соціально-економічні проблеми, неефективність командно-адміністративної системи та невідповідність між офіційною ідеологією й реальними умовами життя населення призвели до зростання невдоволення серед робітників, що стало причиною масштабних протестних виступів [14].

Польська Народна Республіка у другій половині 1960-х – на початку 1970-х років переживала складний період економічного розвитку. Попри офіційні заяви влади про успішну реалізацію соціалістичної моделі господарювання, економіка країни поступово демонструвала ознаки системної кризи. Виробничі показники часто досягалися штучно, а реальний рівень життя населення залишався низьким. Значною проблемою були постійні дефіцити продовольчих і промислових товарів, що негативно впливало на соціальне становище населення. Керівництво держави намагалося вирішити економічні труднощі шляхом підвищення цін на основні продукти харчування. У грудні 1970 року уряд оголосив про різке збільшення цін на товари повсякденного вжитку, що викликало масове невдоволення населення.

---

14..Friszke A. *Solidarność 1980–1989*. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

Особливо гостро на це відреагували робітники великих промислових центрів, де рівень соціального напруження був особливо високим [15].

Найбільш масштабні протести відбулися у містах Гданськ, Гдиня, Щецин та Ельблонг. Робітники вимагали не лише перегляду економічних рішень уряду, але й покращення умов праці та підвищення рівня життя. Поступово економічні вимоги почали набувати політичного характеру, оскільки протестувальники висловлювали невдоволення діяльністю державного керівництва та методами управління країною.

Події грудня 1970 року в місті Гданськ стали важливим моментом не лише в історії польського робітничого руху, але й у політичній біографії Леха Валенси. У цей період він працював електриком на Гданській судноверфі імені Леніна та був безпосереднім свідком протестних виступів. Його участь у страйкових подіях стала першим серйозним політичним досвідом, який значною мірою вплинув на формування його подальших переконань [16].

Початково страйки мали переважно економічний характер. Робітники виступали проти погіршення умов життя та вимагали перегляду цінової політики держави. Проте реакція влади сприяла зміні характеру протестів. Керівництво Польської Народної Республіки вирішило придушити виступи силовими методами, застосувавши підрозділи міліції та армії. Використання зброї проти протестувальників призвело до значних людських втрат і стало одним із найбільш трагічних епізодів польської історії післявоєнного періоду [17].

---

15..Ash T. G. *The Polish Revolution: Solidarity*. – London : Yale University Press, 1983.

16..Wałęsa L. *Droga nadziei*. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza, 1990.

17.Friszke A. *Solidarność 1980–1989*. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

Для Валенси ці події мали вирішальне значення. Він отримав можливість безпосередньо спостерігати за діями влади та наслідками силового придушення

протестів. Це сприяло формуванню критичного ставлення до політичної системи та поступовому усвідомленню необхідності організованої боротьби за права працівників. Саме після подій 1970 року у нього починають формуватися перші елементи політичної свідомості.

У наступні роки ситуація в країні залишалася нестабільною. Попри зміну політичного керівництва та певні економічні реформи, структурні проблеми польської економіки не були вирішені. Соціальне невдоволення продовжувало накопичуватися, що створювало умови для виникнення нових протестних хвиль.

Події 1976 року стали наступним важливим етапом у розвитку робітничого руху. Уряд знову оголосив про підвищення цін, що викликало страйки та масові демонстрації в різних регіонах країни. Хоча Валенса не був центральною фігурою цих подій, вони суттєво вплинули на його політичне становлення. Він дедалі більше усвідомлював необхідність створення незалежних структур, які могли б захищати права працівників [18].

Саме в цей період у Польщі починають виникати перші організовані опозиційні групи. Важливу роль серед них відігравали громадські ініціативи, які намагалися надавати підтримку учасникам протестів і поширювати незалежну інформацію. Валенса поступово встановлював контакти з представниками цих середовищ, що сприяло його політичному розвитку.

---

18. Ash T. G. *The Polish Revolution: Solidarity*. – London : Yale University Press, 1983

Водночас державні органи уважно стежили за діяльністю активних учасників протестів. Особи, які брали участь у страйках або висловлювали критичне ставлення до влади, часто ставали об'єктами переслідувань. Подібні методи

використовувалися для обмеження розвитку опозиційного руху та збереження політичної стабільності. Валенса також зазнавав тиску з боку влади, включаючи постійне спостереження та обмеження професійної діяльності [19].

Особливе значення для подальшого становлення Валенси мала його діяльність серед робітників. Він поступово здобував авторитет завдяки активній позиції та здатності відстоювати інтереси колективу. Його особисті якості, зокрема рішучість, комунікабельність і здатність організовувати людей, сприяли зміцненню його впливу серед працівників судноверфі.

Наприкінці 1970-х років Лех Валенса вже став помітною фігурою в робітничому середовищі. Хоча його діяльність ще не мала загальнонаціонального масштабу, саме в цей період були закладені основи його майбутньої політичної кар'єри. Участь у страйковому русі дала йому не лише практичний досвід організації протестів, але й сформувала переконання щодо необхідності суспільних змін. Таким чином, робітничі протести 1970-х років стали важливим етапом розвитку польського опозиційного руху та мали вирішальне значення для формування політичних поглядів Лех Валенса.

Саме участь у цих подіях сприяла його перетворенню з пересічного робітника на активного учасника суспільно-політичних процесів, що згодом стало підґрунтям для його ролі в історії Польщі.

Важливо зазначити, що робітничі виступи 1970-х років мали значення не лише як реакція населення на економічні труднощі, але й як важливий етап формування політичної культури польського суспільства. Уперше після

---

19. Wałęsa L. *Droga nadziei*. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza, 1990.

встановлення комуністичного режиму значна кількість громадян відкрито висловила незгоду з політикою держави. Це стало свідченням того, що офіційна

ідеологія вже не могла повністю контролювати суспільні настрої та забезпечувати підтримку населення.

Після протестів 1970 року керівництво країни здійснило певні кадрові зміни. Зокрема, відбулося усунення від влади частини політичного керівництва, що мало на меті знизити рівень соціального напруження. Проте ці зміни не вирішили основних проблем, оскільки економічна система продовжувала функціонувати в межах централізованої моделі управління. Внаслідок цього соціально-економічні труднощі залишалися важливим фактором суспільного життя Польщі [20].

У цей період серед робітників поступово починає формуватися нове розуміння власної ролі в суспільстві. Раніше більшість протестів мала переважно стихійний характер і була спрямована на вирішення конкретних економічних проблем. Але у другій половині 1970-х років дедалі частіше починають звучати вимоги щодо забезпечення громадянських прав і свобод. Робітники поступово усвідомлювали необхідність створення незалежних організацій, здатних представляти їхні інтереси.

Для Леха Валенси цей період став важливим етапом особистісного та політично горозвитку. Робота в трудовому колективі дозволила йому краще зрозуміти реальні проблеми робітничого середовища та побачити суперечності між офіційною політикою держави і реальними потребами населення.

Безпосередній досвід участі в протестах сприяв формуванню його переконань щодо необхідності колективної боротьби за соціальні права.

---

20.Davies N. *God's Playground: A History of Poland*. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

Особливого значення набував процес самоорганізації працівників. Попри існування офіційних профспілок, більшість робітників не сприймали їх як інструмент реального захисту своїх інтересів, оскільки вони перебували під

контролем держави. Це створювало передумови для появи альтернативних форм громадської активності, які функціонували поза офіційними структурами [21].

У другій половині 1970-х років Валенса почав брати активнішу участь у діяльності неформальних груп, пов'язаних із захистом прав працівників. Його участь у таких ініціативах сприяла розширенню політичного досвіду та формуванню навичок організаційної роботи. Крім того, він поступово встановлював контакти з представниками опозиційних середовищ, що мало важливе значення для його подальшої діяльності.

Зростання громадської активності супроводжувалося посиленням контролю з боку державних органів.

Служби безпеки систематично здійснювали спостереження за учасниками протестного руху, використовували адміністративний тиск і різні форми переслідувань. Подібні дії були спрямовані на недопущення формування організованої опозиції та обмеження поширення протестних настроїв. Однак такі заходи нерідко мали зворотний ефект, посилюючи недовіру населення до влади.

Незважаючи на постійний тиск, Валенса продовжував громадську діяльність і не відмовлявся від своїх переконань. Його позиція характеризувалася

---

21. Paczkowski A. *The Spring Will Be Ours: Poland and the Poles from Occupation to Freedom*. – Pennsylvania : Penn State University Press, 2003.

прагненням до захисту прав робітників та пошуку мирних способів вирішення конфліктів між суспільством і державою. Саме ця особливість згодом стане однією з характерних рис його політичної діяльності.

Поступово його авторитет у робітничому середовищі зростав. Колеги сприймали його як людину, здатну відкрито висловлювати позицію колективу та брати на себе відповідальність у складних ситуаціях. Формування довіри серед робітників стало важливим фактором подальшого розвитку його політичної кар'єри.

Таким чином, події 1970-х років стали не лише етапом соціального протистояння між населенням і владою, але й важливим періодом становлення Леха Валенси як громадського діяча. Участь у страйковому русі сприяла формуванню його політичної свідомості, розвитку організаторських здібностей і набуттю практичного досвіду суспільної діяльності. Саме в цей час були закладені основи для його подальшого лідерства в польському визвольному русі.

## **РОЗДІЛ 5. Лех Валенса президент Польщі**

Кінець 1980-х – початок 1990-х років став переломним етапом у політичній історії Польщі. Саме в цей період відбулися масштабні суспільно-політичні трансформації, які призвели до демонтажу комуністичної системи та переходу країни до демократичної моделі розвитку. Важливе місце в цих процесах посіла постать Леха Валенси, який із лідера опозиційного руху перетворився на державного діяча загальнонаціонального масштабу. Його обрання президентом Польщі стало закономірним результатом політичних змін, що розпочалися наприкінці 1980-х років, і водночас символізувало завершення етапу боротьби з комуністичним режимом та початок нового періоду в історії держави.

Передумови приходу Валенси до влади були безпосередньо пов'язані з кризовими процесами, які охопили Польську Народну Республіку в останні роки її існування. Економічна система країни перебувала у стані глибокої кризи. Високий рівень інфляції, зростання державного боргу, падіння промислового виробництва та постійний дефіцит товарів першої необхідності суттєво погіршували рівень життя населення. Водночас політична система дедалі більше втрачала підтримку суспільства, що посилювало загальну нестабільність у країні [22].

У другій половині 1980-х років влада вже не могла повністю контролювати суспільно-політичну ситуацію. Посилення економічних труднощів сприяло зростанню протестної активності, а діяльність опозиційних сил продовжувала набирати масштабів. Значний вплив на внутрішню ситуацію в Польщі мали також процеси, які відбувалися в інших країнах соціалістичного табору. Політика реформ у Радянському Союзі створювала передумови для поступового послаблення контролю над державами Східної Європи, що відкривало нові можливості для внутрішніх змін. Важливим етапом у розвитку політичних процесів стали переговори між владою та представниками опозиції, які отримали назву переговорів «круглого столу».

Вони відбувалися у 1989 році та стали першою спробою досягнення політичного компромісу між комуністичним керівництвом і представниками опозиційного руху. У цих переговорах Лех Валенса виступав як один із ключових представників опозиційних сил і фактичний лідер «Солідарності» [23].

Основним результатом переговорів стало досягнення домовленостей щодо проведення політичних реформ і частково вільних парламентських виборів. Це стало важливим кроком до демократизації державного устрою. Вибори 1989

---

22. Davies N. *God's Playground: A History of Poland*. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

23. Ash T. G. *The Polish Revolution: Solidarity*. – London : Yale University Press, 1983.

року продемонстрували значну підтримку опозиційних сил серед населення. Представники «Солідарності» отримали переконливу перемогу, що фактично засвідчило втрату політичної монополії комуністичної партії [23].

Після парламентських виборів у Польщі розпочався процес поступового реформування державної системи. У країні здійснювалися зміни в законодавстві, створювалися нові політичні інститути та формувалися засади демократичного

устрою. Водночас суспільство перебувало у складному становищі, оскільки економічна ситуація продовжувала погіршуватися.

На початку 1990-х років Польща переживала період масштабних економічних трансформацій. Перехід від централізованої економічної системи до ринкових механізмів супроводжувався складними соціальними процесами. Лібералізація економіки, приватизація державних підприємств та зміни у фінансовій сфері спричинили тимчасове зростання безробіття та погіршення матеріального становища частини населення [24].

Попри складну ситуацію, суспільна підтримка Леха Валенси залишалася значною. Багато громадян пов'язували з ним надії на завершення демократичних реформ і стабілізацію внутрішньої ситуації. Для значної частини населення він залишався символом боротьби за свободу, соціальну справедливість і права людини.

Президентські вибори 1990 року стали важливою подією в історії сучасної Польщі. Вони були першими загальнонародними виборами президента після падіння комуністичного режиму. Валенса брав участь у виборчій кампанії як кандидат, який мав значний політичний авторитет і широку суспільну підтримку. Його політичний образ значною мірою базувався на репутації лідера

---

24.Sanford G. *Democratic Government in Poland: Constitutional Politics Since 1989*. – New York : Palgrave Macmillan, 2002.

визвольного руху та людини, яка зробила вагомий внесок у демократичні перетворення країни [25].

У другому турі президентських виборів Валенса здобув перемогу, що стало логічним результатом його попередньої політичної діяльності. Його обрання символізувало перехід Польщі до нового етапу розвитку та остаточне завершення комуністичного періоду. Водночас новий президент отримав

надзвичайно складні завдання, пов'язані з необхідністю проведення реформ та стабілізації суспільно-політичної ситуації.

Важливим аспектом політичної ситуації на початку 1990-х років була відсутність усталених демократичних традицій і механізмів функціонування нової політичної системи. Польща лише починала формувати нову модель державного управління, що супроводжувалося політичними суперечностями та боротьбою між різними політичними силами. У цих умовах Валенса був змушений не лише виконувати функції глави держави, але й брати активну участь у процесі формування нових політичних інститутів [22].

Таким чином, обрання Леха Валенси президентом Польщі стало важливим результатом демократичних змін, які відбувалися в країні наприкінці ХХ століття. Його прихід до влади став символом переходу від комуністичної системи до демократичної держави та засвідчив значення суспільного руху «Солідарність» у процесі політичної трансформації Польщі.

Період президентства Леха Валенси став важливим етапом у розвитку польської державності, оскільки саме в цей час відбувалися масштабні політичні та економічні трансформації, спрямовані на формування демократичної системи

---

22.Davies N. *God's Playground: A History of Poland*. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

25.Wałęsa L. *Droga nadziei*. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza, 1990.

управління та ринкової економіки. Після обрання президентом у 1990 році Валенса отримав надзвичайно складне завдання — забезпечити стабільність держави в умовах переходу від соціалістичної моделі розвитку до нової політичної й економічної системи. Особливістю цього періоду було те, що реформи необхідно було здійснювати в умовах економічної кризи, суспільної

нестабільності та відсутності значного практичного досвіду функціонування демократичних інститутів.

Одним із головних напрямів внутрішньої політики Валенси стало проведення економічних реформ. Після тривалого функціонування централізованої економічної системи Польща потребувала докорінних змін у сфері господарського управління. Нове керівництво держави розпочало процес переходу до ринкової економіки, що передбачав лібералізацію цін, реформування фінансової системи та приватизацію державних підприємств [26].

Важливу роль у проведенні економічних змін відіграла програма реформ, яка отримала назву «план Бальцеровича». Її основною метою було подолання економічної кризи, стримування інфляції та створення умов для розвитку ринкових механізмів. Реалізація програми передбачала скорочення державного втручання в економіку, розвиток приватного підприємництва та створення конкурентного середовища.

Реформи сприяли стабілізації економічної ситуації у довгостроковій перспективі, однак на початковому етапі вони супроводжувалися значними соціальними труднощами. Лібералізація економіки призвела до закриття частини підприємств, зростання безробіття та погіршення матеріального

---

26. Balcerowicz L. *Socialism, Capitalism, Transformation*. – Budapest : Central European University Press, 1995.

становища окремих категорій населення. Це викликало неоднозначну реакцію суспільства та стало причиною критики дій влади [27].

Водночас одним із ключових напрямів внутрішньої політики Валенси було реформування політичної системи. Після ліквідації монополії комуністичної партії виникла необхідність створення нових демократичних інститутів. Важливим завданням стало забезпечення принципів багатопартійності, розподілу влади та формування незалежної судової системи.

У цей період активно розвивалися механізми громадянського суспільства. У країні почали діяти незалежні політичні партії, громадські організації та засоби масової інформації. Значна увага приділялася питанням забезпечення прав і свобод громадян, що стало одним із головних елементів демократичних перетворень [28].

Разом із тим процес формування нової політичної системи супроводжувався певними труднощами. У Польщі виникали суперечності між різними політичними силами щодо напрямів подальшого розвитку держави. Наявність різних політичних поглядів нерідко призводила до конфліктів між представниками виконавчої та законодавчої влади. Валенса неодноразово вступав у політичні дискусії з урядом і парламентом щодо питань розподілу повноважень та реалізації реформ.

Окремим напрямом внутрішньої політики була модернізація державного управління. В умовах переходу до демократичної системи виникла необхідність реформування адміністративних структур та підвищення ефективності роботи

- 
1. Sanford G. *Democratic Government in Poland: Constitutional Politics Since 1989*. – New York : Palgrave Macmillan, 2002.
  2. Davies N. *God's Playground: A History of Poland*. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

державних установ. Влада прагнула створити нову систему управління, яка відповідає б сучасним демократичним стандартам.

Значну роль у президентській діяльності Валенси відігравала зовнішня політика. Після завершення періоду комуністичного правління Польща прагнула змінити своє місце у міжнародній системі та розширити співпрацю із західними державами. Основною метою зовнішньополітичного курсу було забезпечення політичної та економічної інтеграції країни до європейських і євроатлантичних структур [29].

Одним із пріоритетних напрямів стала співпраця зі Сполучені Штати Америки та країнами Західної Європи. Польське керівництво розглядало розвиток партнерських відносин із західними державами як важливу умову забезпечення економічної стабільності та політичної безпеки. У цей період активізувалися дипломатичні контакти, укладалися нові міжнародні угоди та розширювалася економічна співпраця. Особливе значення для зовнішньої політики Польщі мала перспектива інтеграції до європейських структур. Хоча вступ країни до Європейський Союз відбувся пізніше, саме під час президентства Валенси були закладені основи цього процесу. Польща розпочала адаптацію законодавства до європейських стандартів і посилила співробітництво з європейськими інституціями. Крім того, одним із важливих напрямів зовнішньої політики стало забезпечення безпеки держави. Після розпаду соціалістичного блоку Польща прагнула створити нову систему міжнародних відносин і гарантувати власну незалежність. У цьому контексті значна увага приділялася розвитку співпраці з міжнародними безпековими структурами [30].

Важливою особливістю діяльності Валенси була його особиста участь у міжнародних політичних процесах. Завдяки високому міжнародному авторитету

---

30. Kenney P. *A Carnival of Revolution: Central Europe 1989*. – Princeton : Princeton University Press, 2002.

він мав можливість представляти Польщу на міжнародному рівні та сприяти зміцненню її політичних позицій.

Його діяльність значною мірою вплинула на формування позитивного міжнародного іміджу держави.

Однак президентська діяльність Валенси не була позбавлена труднощів. Економічні проблеми, політичні суперечності та складність проведення реформ викликали неоднозначну оцінку його діяльності серед населення. Частина суспільства підтримувала здійснювані зміни, тоді як інші критикували владу за соціальні наслідки економічних реформ.

Таким чином, внутрішня та зовнішня політика Леха Валенси була спрямована на здійснення масштабних демократичних і економічних перетворень, формування нової моделі державного розвитку та інтеграцію Польщі до міжнародного співтовариства. Незважаючи на труднощі та суперечності, діяльність Валенси стала важливим етапом у становленні сучасної польської державності.

## **ВИСНОВКИ**

У результаті проведеного дослідження на тему «**Лех Валенса в польському визвольному русі**» було проаналізовано процес формування політичних поглядів Леха Валенси, досліджено особливості його дисидентської діяльності, визначено роль у страйковому русі Польщі 1970–1980-х років та з'ясовано значення його діяльності для демократичних трансформацій польської держави. Аналіз історичних джерел, наукової літератури та політичних процесів досліджуваного періоду дозволив зробити низку узагальнюючих висновків.

Встановлено, що формування світогляду Лех Валенса відбувалося під впливом комплексу соціальних, економічних та політичних чинників. Значну роль у

цьому процесі відіграли умови його дитинства та юності, особливості післявоєнного розвитку Польщі, соціально-економічна ситуація в країні та безпосередній досвід роботи у промисловому середовищі. Саме робітниче середовище стало важливим фактором формування його політичної свідомості, сприяло розвитку критичного ставлення до існуючої політичної системи та формуванню переконань щодо необхідності захисту прав працівників.

Доведено, що важливим етапом політичного становлення Валенси стала його участь у робітничих протестах 1970-х років. Економічна криза, погіршення матеріального становища населення та застосування владою репресивних методів щодо протестувальників сприяли радикалізації суспільних настроїв і розвитку опозиційного руху. Безпосередня участь Валенси в цих подіях сприяла набуттю політичного досвіду, розвитку організаторських здібностей і зміцненню його авторитету серед робітників.

З'ясовано, що в другій половині 1970-х років відбувається поступове розширення політичної активності Валенси та його перехід до більш організованих форм опозиційної діяльності. Він бере участь у діяльності незалежних громадських ініціатив, встановлює зв'язки з представниками дисидентських кіл та долучається до захисту прав працівників. Це створило підґрунтя для його подальшого становлення як одного з провідних представників польського опозиційного руху.

Визначено, що ключовим етапом у діяльності Леха Валенси стало його лідерство у профспілковому русі «Солідарність». Страйкові події 1980 року та створення незалежної профспілки стали важливим етапом боротьби польського суспільства за демократичні права і свободи. Під керівництвом Валенси «Солідарність» перетворилася з організації, яка захищала інтереси робітників, на масштабний суспільно-політичний рух, що об'єднав різні соціальні групи та став важливим чинником політичних змін.

Доведено, що особливістю діяльності Валенси була орієнтація на мирні форми боротьби та пошук компромісних шляхів вирішення політичних конфліктів. На

відміну від радикальних методів протистояння, він підтримував переговорний процес як основний механізм досягнення політичних змін. Такий підхід відіграв важливу роль у забезпеченні відносно мирного характеру демократичної трансформації Польщі.

Установлено, що діяльність Валенси мала важливе значення не лише для внутрішньополітичного розвитку Польщі, але й для міжнародних процесів. Його діяльність сприяла посиленню міжнародної уваги до проблем дотримання прав людини та демократичних свобод у країнах соціалістичного табору. Лідерство Валенси стало одним із символів боротьби за свободу та демократичні цінності у Центрально-Східній Європі.

Важливим етапом політичної діяльності Валенси стало його обрання на посаду президента Польщі. Його президентство припало на складний період системних змін, пов'язаних із переходом країни до ринкової економіки та формуванням нових демократичних інститутів. Незважаючи на існування певних труднощів і політичних суперечностей, діяльність Валенси сприяла зміцненню державності, проведенню реформ та інтеграції Польщі у міжнародний політичний простір.

У ході дослідження було встановлено, що внесок Лех Валенса у розвиток польського визвольного руху має виняткове історичне значення. Його діяльність стала важливим чинником трансформації польського суспільства та сприяла переходу країни від авторитарної системи до демократичної моделі розвитку. Водночас досвід польського визвольного руху та діяльності Леха Валенси має важливе значення для дослідження процесів демократизації, розвитку громадянського суспільства та ролі політичного лідерства у суспільних трансформаціях.

Таким чином, поставлена мета дипломної роботи була досягнута, а визначені завдання виконані у повному обсязі. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що Лех Валенса став не лише одним із провідних діячів польського визвольного руху, але й однією з ключових постатей європейської політичної історії другої половини ХХ століття. Його діяльність і сьогодні

залишається важливим прикладом ефективного поєднання суспільної активності, політичного лідерства та мирної боротьби за демократичні цінності.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ash T. G. *The Polish Revolution: Solidarity*. London: Yale University Press, 1983. 344 p.
2. Ash T. G. *We the People: The Revolution of '89 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin, and Prague*. Cambridge: Granta Books, 1990. 190 p.
3. Balcerowicz L. *Socialism, Capitalism, Transformation*. Budapest: Central European University Press, 1995. 400 p.

4. Bernhard M. *The Origins of Democratization in Poland: Workers, Intellectuals, and Oppositional Politics, 1976–1980*. New York: Columbia University Press, 1993. 350 p.
5. Davies N. *God's Playground: A History of Poland*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 480 p.
6. Ekiert G. *The State Against Society: Political Crises and Their Aftermath in East Central Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1996. 368 p.
7. Friszke A. *Solidarność 1980–1989*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011. 520 s.
8. Hayden G. M. *The Polish Revolution 1980–1982*. New York: Charles Scribner's Sons, 1984. 310 p.
9. Kenney P. *A Carnival of Revolution: Central Europe 1989*. Princeton: Princeton University Press, 2002. 280 p.
10. Kemp-Welch T. *Poland under Communism: A Cold War History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 444 p.
11. Kubik J. *The Power of Symbols Against the Symbols of Power: The Rise of Solidarity and the Fall of State Socialism in Poland*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1994. 320 p.
12. Michnik A. *Letters from Prison and Other Essays*. Berkeley: University of California Press, 1986. 290 p.
13. Osa M. *Solidarity and Contention: Networks of Polish Opposition*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003. 250 p.
14. Ost D. *The Defeat of Solidarity: Anger and Politics in Postcommunist Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 2005. 280 p.
15. Paczkowski A. *The Spring Will Be Ours: Poland and the Poles from Occupation to Freedom*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2003. 736 p.
16. Ramet S. P. *Social Currents in Eastern Europe: The Sources and Meaning of the Great Transformation*. Durham: Duke University Press, 1995. 410 p.
17. Sanford G. *Democratic Government in Poland: Constitutional Politics Since 1989*. New York: Palgrave Macmillan, 2002. 310 p.

18. Skórzyński J. *Rewolucja Okrągłego Stołu*. Kraków: Znak, 2009. 600 s.
19. Touraine A. *Solidarity: The Analysis of a Social Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 320 p.
20. Wałęsa L. *Droga nadziei*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza, 1990. 380 s.
21. Wałęsa L. *Moja Polska*. Warszawa: Świat Książki, 1995. 420 s.
22. *Gdańskie Porozumienia Sierpniowe (1980)*: текст угод між страйковими комітетами та урядом ПНР. Архівні матеріали.
23. *Матеріали переговорів «Круглого столу» (1989)*. Варшава: Архів урядових документів Польщі.
24. *Конституційні та законодавчі акти Польщі (1989–1992)*. Офіційні державні документи.
25. Institute of National Remembrance (IPN). *Historia „Solidarności”*.
26. *Штучний інтелект GPT-2026*
27. Бойко О. Д. *Новітня історія Польщі (1980–2005 рр.)*. Київ : Академвидав, 2007.
28. Зашкільняк Л. О. *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002.
29. Кугутяк М. В. *Центрально-Східна Європа в новітній історії*. Івано-Франківськ : Плай, 2008.
30. Потульницький В. А. *Теорія української політології*. Київ : Либідь, 1993.
31. Футала В. В. *Україна та українці у польському суспільно-політичному дискурсі першої третини ХХ ст.: українське бачення // Українські історичні студії*. 2020. № 6. С. 86–98.
32. Футала В. В. *Питання української державності на міжнародній арені (1919–1923): дослідження та інтерпретації польських істориків // Українські історичні студії*. 2019. № 5. С. 123–134.

33. Чуйко С. М. Українська державність як важливий чинник формування національних інтересів Польщі // Наукові записки ТНПУ. Серія: Історія. 2023. № 1. С. 112–120.
34. Мельник І. В. Польща на шляху до демократії: суспільно-політичні трансформації 1980–1990-х років. Львів : Астролябія, 2011.
35. Пахльовська О. Є. Польща та Україна у європейському історичному контексті. Київ : Дух і Літера, 2012.
36. Копійка В. В. Європейська інтеграція Польщі та країн Центрально-Східної Європи. Київ : Київський університет, 2010